

УДК 351.746

В.І. ГУРКОВСЬКИЙ, кандидат наук з державного управління**БЕЗПЕКА ЯК ОБ’ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ***Анотація.* Щодо змісту безпеки як об’єкта державного управління.*Аннотация.* О содержании безопасности как объекта государственного управления.*Summary.* On the essence of security as the object of government management.**Ключові слова.** Державне управління, безпека, інформатизація.

Актуальність постійного моніторингу і проведення наукових досліджень практики державного управління у сфері національної безпеки, у тому числі її складової – національної інформаційної в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства визначає необхідність формування відповідної загальноприйнятої широким загалом дослідників методології понятійного апарату.

Становлення глобального інформаційного суспільства вже визнано на міжнародному рівні. Так, представники народів світу, які зібралися в Женеві 10-12 грудня 2003 року для проведення першого етапу Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, визначили у Декларації його сутність. Інформаційне суспільство – це суспільство у якому основні орієнтири спрямовані на задоволення інтересів людей, яке відкрите для всіх, в якому кожний може створювати інформацію, знання, мати до них доступ, користуватися й обмінюватися ними, даючи змогу іншим, громадам, народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму постійному розвитку і підвищуючи якість свого життя на основі цілей і принципів Статуту ООН і поважаючи в повному обсязі та підтримуючи Загальну декларацію прав людини.

На реалізацію міжнародних зобов’язань стосовно інформаційного суспільства в нашій державі Верховною Радою України був прийнятий Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V, яким затверджено Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки (далі – Основи). Загальні положення Основ починаються з визначення того, що одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Зазначене можна розглядати як прагнення вищих органів державного управління нашої країни, скоординовано з міжнародним співтовариством формувати національний сегмент глобального інформаційного суспільства.

Мета публікації – висвітлення окремих результатів дослідження формування системи знань стосовно методологічного аспекту визначення змісту безпеки як об’єкта державного управління в умовах глобального інформаційного суспільства.

Стосовно інформаційного суспільства серед глобалістів (філософів, соціологів, політологів, культурологів, правознавців та інших науковців) йдуть активні дискусії. Серед іншого дослідниками пропонуються різні визначення ключових ознак змісту не тільки глобального чи національного інформаційного суспільства, а й пошуки методологічного

співвідношення їх з близькими за змістом категоріями, зокрема такими, як глобальне постіндустріальне суспільство, глобальна кіберцивілізація, глобальне суспільство знань, глобальна економіка знань, електронне суспільство тощо. Це свідчить також про формування на транскордонному рівні нового глобального соціально-технічного явища – глобальної інформаційної культури, яка сегментується із регіональних, локальних, національних інформаційних культур, у тому числі культур інформаційної безпеки.

За будь-яких визначень, так чи інакше, сутність зазначених категорій зводиться до методологічного визначення змісту такого соціально-технічного явища, як глобальна інформатизація. Її пропонується розуміти як множину організаційних, політичних, економічних, правових, наукових та інших процесів на міжнародному рівні, спрямованих на задоволення людиною, державами, міжнародним співтовариством потреб та інтересів щодо інформації із застосуванням різноманітних технологій на основі комп’ютерних технічних засобів, у тому числі глобальних засобів електронної телекомунікації.

Важливою складовою процесів, спрямованих на задоволення людиною, державами, міжнародним співтовариством потреб та інтересів щодо інформації із застосуванням різноманітних технологій на основі комп’ютерних технічних засобів, у тому числі глобальних засобів електронної телекомунікації, слід вважати інформаційну безпеку, основні її складові – безпека людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства у сфері інформації.

Це зумовлює необхідність уваги наукової громадськості, фахівців різних галузей наукових знань до виявлення нових загроз національній безпеці, її складовим в умовах входження України до глобального інформаційного суспільства через такий сегмент, як національне інформаційне суспільство, а також розробки методів, засобів, заходів, спрямованих на вирішення проблем протидії таким загрозам на рівні державного управління.

Інформаційна безпека у статусі національної інформаційної безпеки в Україні нині розглядається як багатофункціональна, багатоаспектна, багатозначна категорія у складі видів та різновидів національної безпеки. З точки зору нормативістського підходу це впливає із Закону України “Про Основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV.

Виходячи із зазначеного Основи розвитку інформаційного суспільства в Україні пропонується розглядати у методологічній єдності з Основами національної безпеки України.

У ієрархії стратегічних цілей Основ розвитку інформаційного суспільства в Україні інформаційна безпека зазначена останньою. Це можна розглядати не стільки, як те, що інформаційна безпека є останнім у ряду пріоритетів державного управління, а як фактор підсумку державної інформаційної політики, за яким здійснюється вимір життєдіяльності країни в умовах становлення і розвитку інформаційного суспільства.

У порядку постановки проблеми в загальному вигляді також слід зазначити, що негативні прояви розвитку глобального інформаційного суспільства в науці державного управління розглядаються у контексті реальних і потенційних загроз національній безпеці, у тому числі її складовим різновидам – загроз національній інформаційній безпеці.

Тематика досліджень інформаційної безпеки в Україні в умовах формування інформаційного суспільства знаходиться у полі зору багатьох представників української науки. Серед них можна відзначити таких, як Н.Р. Нижник, В.О. Шамрай, Р.А. Калужний, М.Я. Швець, В.Т. Білоус, В.С. Цимбалюк, В.М. Брижко, В.О. Коротич, В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максимено, В.М. Желіховський та інші.

Як свідчить попередній аналіз, дослідники основну увагу приділяють визначенню ролі держави у забезпеченні позитивних здобутків науково-технічного прогресу на користь людини, громадянина, суспільства та упередженню і протидії негативним проявам соціально-технічної спрямованості.

У розділі 13 зазначених вище Основ методологічно подано бачення суттєвих ознак безпеки в інформаційному суспільстві. Розділ починається з того, що законодавець зазначає, що проблеми інформаційної безпеки за умов швидкого розвитку глобального інформаційного суспільства, широкого використання інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ) у всіх сферах життя набувають особливого значення.

При цьому зазначено, що вирішення проблем інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом: створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її так званих критичних складових (елементів); підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань; вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп’ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері; розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв’язку як сучасної захищеної транспортної основи для інформації, здатної інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація.

Перша методологічна проблема, яка екстраполюється із міжгалузевого комплексного інституту – безпекології у науку державного управління, постає у визначенні предмета (об’єкта) суспільних відносин, що є інтересом і потребою державного управління – безпеки, а також похідних від неї за змістом різних категорій. Як свідчать дослідження, розвій визначення його змісту починається зі стану, здатності, властивості, комплексу заходів, комплексу організаційних і технічних заходів, стану умов, відсутності неприпустимого ризику, відсутності будь-якого ризику, сукупності факторів, стану процесу, сукупності нормованих властивостей, комплексу характеристик, сфери життєдіяльності (людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства) тощо. Неоднозначність формулювання поняття безпеки на методологічному рівні знаходить відображення і у нормативно-правових актах органів державної влади, у тому числі у законодавстві.

Пропонується розглянути декілька прикладів формулювання ключового поняття “безпека” у нормативно-правових актах окремих органів державного управління в умовно хронологічній послідовності в міру формування окремих методологічних підходів до її змісту. Пошук цих визначень здійснено із застосуванням можливостей системи “Бібліотека баз даних і знань в галузі держави і право” Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України. У результаті виявлено наступні формулювання безпеки у нормативно-правових актах.

Так, у Наказі Держбуду України, Держнаглядохоронпраці “Про заходи щодо виконання постанови Кабінету Міністрів України від 05.05.1997 р. № 409 “Про забезпечення надійності й безпечної експлуатації будівель, споруд та інженерних мереж” від 27.11.1997 року № 32/288 (зареєстрований Мін’юстом України від 06.07.1998 р. № 423/2863) безпосередньо *безпека* визначена як *відсутність неприпустимого ризику, пов’язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди для життя, здоров’я та майна громадян, а також для навколишнього природного середовища*.

У Наказі Мінпромполітики України “Про затвердження Положення про технічне обслуговування устаткування коксохімічних підприємств” від 14.10.2005 р. № 387 без-

пека визначається як властивість об'єкта забезпечувати відсутність ризику завдання шкоди здоров'ю людей, майну та навколишньому середовищу.

Ряд визначень безпеки подано у нормативно-правових актах у категорії стосовно певної сфери (галузі, напрямку) людської діяльності.

Так, у Законі УРСР “Про захист прав споживачів” від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ подано визначення безпеки продукції як відсутності будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції.

З цього формулювання можна визначити загальне поняття безпеки наступним чином: безпека – відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна людини, її навколишнього природного середовища при звичайних умовах їх існування.

У Методичних рекомендаціях для проведення атестації робочих місць за умовами праці, що затверджені Мінпраці України від 01.09.1992 р. № 41 (ГОСТ 12.0.002-80), подано визначення безпеки праці як стану умов праці, при якому виключено дію на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів. З цього формулювання визначення абстрактного змісту безпеки можна зробити наступним чином: безпека – стан умов діяльності, при якому виключено дію на людину небезпечних і шкідливих факторів.

У Правилах обов'язкової сертифікації послуг харчування, затверджених Держстандартом України від 27.01.1999 р. № 37 (zareєстровано Мін'юстом України від 15.04.1999 р. № 235/3528), подано визначення безпеки послуг як комплексу властивостей послуги (процесу), при яких вона під впливом внутрішніх і зовнішніх небезпечних (шкідливих) факторів чинить дію на споживача, не піддаючи ризику його життя, здоров'я, майно.

Це визначення пропонується подати наступним чином стосовно абстрагованого змісту поняття безпеки. Безпека – комплекс властивостей процесу, при яких він під впливом внутрішніх і зовнішніх небезпечних (шкідливих) факторів чинить дію на людину, не піддаючи ризику її життя, здоров'я, майно.

У Наказі Держводгоспу “Про затвердження Положення про проведення планово-попереджувальних ремонтів меліоративних систем і споруд” від 01.10.1999 року № 151 (zareєстрований Мін'юстом України від 12.04.2000 р. № 225/4446) зроблено визначення безпеки за надзвичайних ситуацій як стану захищеності населення, об'єктів довкілля від небезпеки за надзвичайних ситуацій. З цього визначення пропонується компіляція змісту поняття безпеки: безпека – це стан захищеності населення, об'єктів довкілля від небезпеки за надзвичайних ситуацій.

У Наказі Голодержінспектора ветмедицини України “Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для птахівничих господарств і вимог до їх проектування” від 03.07.2001 р. № 53 (zareєстрований Мін'юстом України від 05.07.2001 року № 565/5756) є визначення безпеки м'яса, яєць – відповідність їх ветеринарним і санітарним правилам та нормативам. Це визначення, відповідно, пропонується трансформувати до загального змісту безпеки так. Безпека – відповідність об'єкта суспільних відносин правилам та нормативам у певній сфері людської діяльності.

У Наказі Головного державного інспектора ветмедицини України “Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для суб'єктів господарювання (підприємств, цехів) з переробки птиці та виробництва яйцепродуктів, Правил ветеринарно-санітарної експертизи яєць свійської птиці” від 07.09.2001 р. № 70 (zareєстрований Мін'юстом України від 27.09.2001 р. № 849/6040) подано визначення безпеки м'яса та інших продуктів забою – відсутність токсичної, канцерогенної, мутагенної, алергенної чи іншої несприятливої для організму людини дії харчових продуктів при їх споживанні у загаль-

ноприйнятих кількостях, межі яких установлюються Міністерством охорони здоров'я України. Це визначення, відповідно, пропонується змінити до загального змісту безпеки: *безпека – відсутність несприятливої дії при її реалізації для людини за певними чинниками у загальноприйнятих їх кількостях, межі яких установлюються органом державного управління України.*

У Наказі Мінтрансу України “Про затвердження Положення про локалізацію і ліквідацію наслідків аварійних ситуацій і аварій на судноплавних гідротехнічних спорудах та оповіщення про них” від 30.07.2003 р. № 580 (втратив чинність) було визначення *безпеки напірних судноплавних гідротехнічних споруд – як властивості споруд у процесі будівництва й експлуатації не створювати загрозу для життя, здоров'я й інтересів людини, а також для навколишнього середовища при порушенні їх працездатності в процесі будівництва й експлуатації.* Зазначене формулювання пропонується інтерпретувати до загального, абстрактного визначення змісту безпеки: *безпека – властивість певного об'єкта не створювати загрозу для життя, здоров'я й інтересів людини, а також для навколишнього середовища.*

У Наказі Мінтрансу України “Про затвердження Типового положення про Систему управління безпекою руху на автомобільному транспорті” від 12.11.2003 р. № 877 подано визначення *безпеки дорожнього руху – як характеристики дорожнього руху, що визначається аварійністю.* Це формулювання пропонується у такій інтерпретації до визначення загального змісту безпеки: *безпека – характеристика суспільного процесу, що визначається можливістю аварійності чи аварійністю.*

Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про туризм” від 18.11.2003 р. № 1282-IV закріпив визначення *безпеки в галузі туризму – як сукупності факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.* Відповідно з цього *безпеку* пропонується розуміти як *сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в певній галузі суспільних відносин.*

Наказ Служби безпеки України “Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю” від 12.08.2005 р. № 440 (зареєстрований Мін'юстом України від 17.08.2005 р. № 902/11182) містить визначення *безпеки урядового або спеціального зв'язку (системи зв'язку) – як стану зв'язку (системи зв'язку), за якого забезпечується запобігання можливому витоку інформації, що передається в системі зв'язку (порушення режимів роботи системи зв'язку).* З цього визначення можна сформулювати і загальне визначення змісту безпеки. *Безпека – стан системи, за якого забезпечується запобігання порушенню її функціонування.*

У Законі України “Про Основи національної безпеки України” від 19.06.2003 р. № 964-IV подано визначення тільки *національної безпеки – захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.* Тобто законодавець у категорії “національна безпека” дав вузьке розуміння безпеки: виключно як функції захищеності. При цьому випали інші функції державного управління, зокрема такі, як регулювання, охорона, оборона.

Висновки.

1. На методологічному рівні, як універсальне, пропонується внести до Закону України “Про Основи національної безпеки України” таке визначення змісту безпеки: *безпека – це об'єкт всіх суспільних відносин, що визначається станом умов, здатністю, властиво-*

стями, комплексом організаційних, технічних та інших заходів, засобів, відсутністю неприпустимого, будь-якого ризику, множиною факторів, станом процесу (чи процесів), множиною нормованих властивостей, комплексом ознак у певній сфері (галузі, напрямі) життєдіяльності людини, суспільства, держави, міжнародного співтовариства.

Також, відповідно до означеного пропонується інтерпретувати визначення видів національної безпеки.

2. За сутністю як об’єкт у державному управлінні безпека систематизується у таких значеннях: суспільних відносин, напрям (галузь) наукових досліджень, навчальна дисципліна. Стосовно двох останніх безпека виступає системоутворювальним чинником такого міжгалузевого комплексного явища, як безпекологія.

3. У контексті державної інформаційної політики в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства на спеціальну увагу безпекології заслуговують проблеми визначення загроз національній інформаційній безпеці, які співвідносяться з загрозами міжнародній інформаційній безпеці.

4. Концентрація наукових та інших зусиль різних держав у подоланні загроз міжнародній інформаційній безпеці або зведення їх негативного впливу до мінімуму, є важливим чинником спільного вирішення міжнародним співтовариством проблем розвитку глобального інформаційного суспільства з урахуванням його сегментів – національних інформаційних суспільств в окремих державах.

У порядку подальших наукових досліджень пропонується звернути увагу на проблеми визначення формулювань видів безпеки з екстраполяцією на види національної безпеки, зокрема національної інформаційної безпеки, та відображення їх у нормативно-правових актах як форм реалізації державного управління в умовах глобального інформаційного суспільства.

Використана література

1. Нижник Н.Р. Національна безпека України / Н.Р.Нижник, Г.П.Ситник, В.Т.Білоус. – К. : “Преса України”, 2000.
2. Інформаційна безпека : проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп’ютерних технологій. – Запоріжжя : “Просвіта”, 2001.
3. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації : організаційно-правові питання теорії і практики. – К. : АДПС України, 2002.
4. В.М. Брижко. Інформаційне суспільство. Дефініції... / В.М. Брижко, О.М. Гальченко, В.С. Цимбалюк, О.А Орехов, А.М. Чернобров. – К. : “Інтеграл”, 2002. – 220 с.
5. В.М. Брижко. е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право / В.М. Брижко, М.Я. Швець, В.С. Цимбалюк. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2007. – 234 с.
6. Цимбалюк В. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації / В.Цимбалюк // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. – 2004. – № 4 (26). – С. 135-141.
7. Цимбалюк В.С. Інституціоналізація інформаційної безпеки в інформаційному праві України / В.С. Цимбалюк // Бюлетень Мін’юсту України. – 2007. – № 8. – С. 45-53.

~~~~~ * * * ~~~~~